

найнесподіваніші значення, що можуть перетворити його в омоантонім. Таке явище заслуговує подальшої уваги та досліджень літературних ономастів.

Список використаної літератури

1. Буевская М. В. Поэтонимосфера художественного текста / М. В. Буевская. – К. : Издательский дом Дмитрия Бурого, 2012. – 288 с.
2. Выготский Л. Мысль и слово / Л. Выготский // Мышление и речь. – М. : Лабиринт, 1999. – С. 275 – 336

Анотація

Стаття присвячена ролі контексту в розвитку поетонімів у ході поетонімогенезу численних значень, що зумовлюють появу в поетонімосфері художнього тексту онімних опозицій.

Ключові слова: поетонім, онімна опозиція, контекст, поетонімосфера

Аннотация

Статья посвящена роли контекста в развитии поетонимом в ходе поетонимогенеза многочисленных значений, которые обуславливают появление в поетонимосфере художественного текста онимных оппозиций.

Ключевые слова: поетоним, онимная оппозиция, контекст, поетонимосфера.

Summary

The article deals with the role of context in poetonym's development of numerous meanings in the process of poteonymogenesis. These meanings condition the emergence of onym oppositions in the poetonymosphere of the artistic text.

Key words: poetonym, onym opposition, context, poetonymosphere.

УДК 811.161.2'323.2

Голуб Л. В.

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЕТИЧНОГО ОНОМАСТИКОНУ

Власні назви становлять універсальну лексичну категорію тексту, яка бере участь у реалізації авторської концепції світобачення, у побудові

художнього образу, зображенні його дій у локально-темпоральному континуумі.

Своєрідність літературної ономастики як самостійної дисципліни досліджувалася багатьма російськими й українськими мовознавцями (Л. О. Белеєм, Л. М. Буштяном, В. П. Григор'євим, В. М. Калінкіним, Ю. О. Карпенком, Л. І. Колоколовою, Е. Б. Магазаником, В. М. Михайловим, Н. Г. Михайлівською, О. Ф. Немировською, Т. В. Немировською, В. А. Никоновим, О. І. Фоняковою та ін.). Значний внесок у розробці теоретичних питань літературної ономастики зробили І. Герус-Тарнавецька, Е. Б. Магазаник, Ю. О. Карпенко, В. М. Михайлов, О. І. Фонякова, В. М. Калінкін.

Літературна ономастика вивчає всі особливості вживання власних назв у тексті художнього твору і за його межами. Ю. О. Карпенко зазначає, що „під літературною (поетичною) ономастикою розуміють суб'єктивне відтворення об'єктивного, „гру“, що здійснює автор, загальномовними ономастичними нормами” [7, с. 80].

На думку Т. В. Немировської, „літературна ономастика – частина поняття „художнє ціле“, спосіб художнього відтворення світу за допомогою найменування, один із складників проблеми художності, її магії й секретів” [11, с. 112].

В. М. Калінкін обґрунтовує іншу назву цієї дисципліни – поетика оніма. Науковець підкреслює, що „для поетики пропріальних одиниць статус самостійної дисципліни підтверджується також усвідомленням специфіки предмета (матеріалу) дослідження, появою і розвитком методів вивчення цього матеріалу і ... виявленням деяких закономірностей, що пояснюють особливості функціонування онімів у художній літературі” [6, с. 60].

За нашими спостереженнями, найчастіше в мовознавчій літературі вживається термін *літературна ономастика*, хоча паралельно використовуються терміни *художня* та *поетична ономастика*, вживаються і такі, як *літературно-художня ономастика* (Л. Белей), *ономапоетика* (Е. Магазаник), *поетика оніма* (В. Калінкін). Т. В. Немировська, використовуючи загальний термін *літературна ономастика*, пропонує поділити її на галузі за родами літератури: *поетична ономастика* (ономастика поетичних творів), *художня ономастика* (епічних творів) і *драматична ономастика* (драматичних

творів) [11, с. 112]. Існує і подвійне тлумачення терміну ономастика, під яким деякі вчені розуміють і розділ мовознавства про власні назви, і сукупність їх. На нашу думку, останнє поняття доцільніше називати ономастикомом або онімією.

Однією з центральних проблем теорії онімів є поділ лексики на власні і загальні назви. Перші спроби обґрунтувати такий поділ були здійснені ще у II ст. до н. е. давньогрецьким грамати́ком Діонісієм Фракійським і ґрунтувалися на питаннях семантики цих лексичних одиниць, зокрема питаннях щодо здатність оніма виражати поняття.

Здатність онімів виражати поняття сучасні науковці коментують неоднозначно. Існує думка, що оніми „не виражають поняттєвості” [18, с. 5], що вони „гіпертрофовано номінативні” [14, с. 60], що основним „дефектом” онімів є неспроможність виражати узагальнене поняття, їх роль суто називна, тому вони часто називаються „розпізнавальними знаками” [12, с. 448]. Суттєвою ознакою онімів є денотативний характер їх значень; форма знака, звучання безпосередньо співвіднесені з особою чи предметом, але при цьому не співвіднесені з поняттям. Протилежний погляд зводиться до того, що оніми виражають поняття, мають семантику.

Представник Харківської філологічної школи І. В. Муромцев зауважив, що „не слід беззастережно відносити власні назви до безпонятійних, ... вони виражають поняття, але різною мірою і дещо своєрідно” [10, с. 146].

На думку М. І. Толстого, протиставлення власних і загальних назв за принципом – відношення до одного об’єкта чи до багатьох визначає різні денотативні функції назв цих класів. „У плані „змісту”, що означає певну позамовну індивідуальність та оказіональну інформацію, власні назви не протиставлені назвам загальним. Про семантику власних назв можна говорити лише настільки, наскільки вона (етимологічно) пов’язана із загальною назвою” [16, с. 396].

На синхронічному зрізі О. В. Суперанська виділяє три типи інформації, яку несе власна назва: мовленнєву, енциклопедичну і мовну. Мовленнєва інформація – це зв’язок оніма з поіменованим об’єктом і вияв певного ставлення мовця до цього об’єкта. Енциклопедична інформація містить знання про об’єкт, які водночас і суб’єктивні, бо залежать від компетенції мовця і його психічних характеристик. Мовна інформація власної назви є найбільш сталим елементом її семантики і має

5 аспектів: 1) мовну належність оніма або твірного слова; 2) словотворчу модель; 3) етимологічний смисл; 4) вибір саме цієї твірної основи; 5) ситуація в момент онімізації.

О. В. Суперанська виділяє два принципово різні плани стилістичного вивчення власних назв: стилістика реальних найменувань в усному й письмовому мовленні та стилістика власних назв у літературних творах. Ці галузі дослідження мають спільні точки.

Оніми, ставши елементом мови художнього твору, активізують свої приховані семантичні можливості, сугестивні особливості, втілюють авторське світобачення, виражають погляди автора, функціонують у тексті як особливі метонімії, антономасії тощо, набуваючи ознак художніх засобів як експресивні одиниці [1; 8; 9].

За висловом М. В. Горбаневського, власна назва, „є соціально більшою мірою, ніж загальна назва”, тому в її значення, крім власне мовного, лексичного компонента, входить і екстралінгвальний (естетичний, афективний, морально-оцінний і соціально-оцінний) [8, с. 70], тобто не менш важливим є фонове знання про об’єкт – „сукупність відомостей культурно- й матеріально-історичного, географічного і прагматичного характеру” [3, с. 49].

В. Д. Бондалетов, проаналізувавши різноманітні вчення про сутність власної назви, робить висновок, що „власні назви – це одиниці мови – мовлення..., які служать для підкреслено конкретного називання окремих предметів дійсності” і які мають певні особливості значення, граматичної структури і функціонування. Власна назва називає певний предмет, співвідносячи його з класом однотипних або споріднених предметів. Загальна назва передусім виражає поняття, а потім – позначає предмет, а власна назва спочатку *виділяє предмет*, а потім – співвідносить із йому подібним. Для оніма, на відміну від апелятива, обов’язковим є називання *конкретного* предмета і факультативним – понятійна співвіднесеність [4, с. 22 – 23, 27].

В. М. Калінкін виділяє такі принципові особливості семантики поетоніма: 1) поетонім, що іменує персонажа художнього твору, найчастіше відповідає змістовій та інформативній внутрішній сутності поіменованого; 2) у літературному творі, який „становить віртуальну реальність”, поетонім є знаком віртуального об’єкта (віртуального денотата), який становить єдиний предмет, виділений з певного класу;

3) в онімах художнього твору, навіть конотативних, крім узуальних конотем, завжди наявна „конотативна сфера, сформована текстом твору”, яка є „невід’ємною частиною семантики поетичного оніма”; 4) фоносимволічний аспект семантики літературних онімів, який виявляє себе найчастіше в поезії [6, с. 180 – 182].

Крім того, на семантику оніма, як і будь-якої іншої лексеми художнього тексту, накладають відбиток „соціальні, ідеологічні, історичні, а також особистісні обставини” написання твору, тобто „культурний контекст” [2, с. 92].

Національні, ідеологічні, соціальні, територіальні, а також часові чинники в ономастиці виявляються стилістично значущими. Особливою стилістичною значущістю відзначаються оніми-символи. У процесі перетворення власної назви у символ популярним, зазначає Т. С. Олійник, спочатку стає носій імені – реальна особа, літературний герой, географічне місце, предмет або явище через свою унікальність (певну визначальну рису, особливість, вчинок тощо). Коли широковідоме ім’я (назва) переживає епоху свого носія, воно стає символом завдяки приєднанню асоціативної семи, що позначає характерну рису або характеристику [13]. Наприклад, Амур – кохання, Іуда – зрадник.

В. Д. Бондалетов виділяє такі *основні* функції онімів: номінативну, ідентифікаційну, диференційну; і *другорядні* (похідні): соціальну, емоційну, акумулятивну, дейктичну, функцію „введення в ряд”, адресну, експресивну, естетичну, стилістичну [4, с. 21].

За О. В. Суперанською, власні назви у мовленні можуть виконувати такі функції: комунікативну (її уточненням і членуванням, а не самостійними функціями є ідентифікаційна, адресна, дейктична, диференційна, описова, звертальна, видільна, перерахувальна), апелятивну, експресивну; особлива ономастична функція антропонімів – легалізація особи в суспільстві. Ідеологічне й емоційне навантаження онімів особливої функції не становлять [15, с. 276].

Значно ширше розглядає функції власних назв О. І. Фоякова. Як вважає дослідниця, у сфері ономастичної номінації оніми мають три мовні функції (номінативно-диференціальну, ідентифікаційну, дейктичну) і п’ять мовленнєвих (прагматичну, апелятивну, контактостановлювальну, адресну і фатичну, або перейменування). У сфері сигніфікації – це функції змістового характеру (концептуальна, інформативна,

аккумулятивна: енциклопедична, когнітивна), які виявляються на мовленнєвому рівні. У сфері конотації додаються такі функції: мовно-стилістична, емоційно-оцінна, соціально-оцінна, регіональна і культурно-історична, а також текстотвірні і естетична, які додаються уже в тексті. У художньому стилі власні назви виступають „в актуалізованому вигляді з естетичною гіперфункцією, яка виявляється як комунікативно-номінативна, характерологічна, темпоральна, локальна, ідеологічна, культурно-історична тощо” [17, с. 16 – 17, 24].

В. М. Калінкін, аналізуючи праці мовознавців із проблеми дослідження функціонування власних назв у художній літературі, зазначає, що виділення цілого ряду функцій (стилістичної і емоційно-стилістичної, естетичної, ідеологічної, характеристичної, алюзивної, символічної, експресивної, локалізуючої, соціологічної та ін.) тісно пов’язувалося з думкою про необхідність вивчення поетики онімів невіддільно від поетики відповідних художніх творів [6, с. 279]. Онім у художньому тексті, підкреслює вчений, завжди багатофункціональний.

Отже, власна назва надзвичайно багатоплановий компонент художнього тексту, який може реалізувати свої численні можливості як засіб творення образу відповідно до жанрових особливостей твору, авторських завдань, психологічних й інтелектуальних даних читача. Чекають на дослідження розряди власних назв, які трапляються у творах М. Стельмаха та здатні доповнити висновки про складники його літературної майстерності.

Список використаної літератури

1. Азнаурова Э. С. Прагматика художественного слова / Э. С. Азнаурова. – Ташкент : ФАН, 1988. – 121 с.
2. Андреева Л. Н. Лингвистическая природа и стилистическая функция „значащих имен” : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 – английский язык / Л. Н. Андреева. – М., 1965. – 194 с.
3. Ахманова О. С. „Вертикальный контекст” как филологическая проблема / О. С. Ахманова, И. В. Гюббенет // Вопросы языкознания. – 1977. – № 3. – С. 49 – 55.
4. Бондалетов В. Д. Русская ономастика / В. Д. Бондалетов. – М. : Просвещение, 1983. – 224 с.

5. Горбаневский М. В. К проблеме семантики имени собственного / М. В. Горбаневский // Лингвистическая семантика и логика : сб. науч. трудов. – М., 1983. – С. 70 – 79.
6. Калинин В. М. Поэтика онама / В. М. Калинин. – Донецк : Юго-Восток, 1999. – 408 с.
7. Карпенко Ю. А. Пушкинский ономастикон „Повести Белкина” / Ю. А. Карпенко // Русское языкознание. – 1981. – № 2. – С. 80 – 86.
8. Магазаник Э. Б. Поэтика имен собственных в русской классической литературе. Имя и подтекст. : дис. ... канд. филол. наук – Э. Б. Магазаник. – Самарканд, 1966. – 219 с.
9. Михайлов В. Н. Собственные имена как стилистическая категория в русской литературе : материалы к спецсеминару по русск. яз. для студентов-заочников / В. Н. Михайлов. – Луцк, 1965. – 54 с.
10. Муромцев И. В. О семантических условиях перехода апеллативов в имена собственные и собственных в апеллативы / И. В. Муромцев // Актуальные проблемы лексикологии. – Минск : Изд-во БГУ, 1970. – С. 146 – 147.
11. Немировская Т. В. Некоторые проблемы литературной ономастики / Т. В. Немировская // Актуальные проблемы русской ономастики : сб. научн. тр. – К. : УМК ВО, 1988. – С. 112 – 122.
12. Общее языкознание. Внутренняя структура языка / под ред. Б. А. Серебренникова. – М. : Наука, 1970. – 448 с.
13. Олійник Т. С. Семантичні та функціональні характеристики символічних власних імен в сучасній англійській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 – англійська мова / Т. С. Олійник. – К., 2001. – 21 с.
14. Реформатский А. А. Введение в языкознание / А. А. Реформатский. – М. : Просвещение, 1967. – 542 с.
15. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1973. – 366 с.
16. Толстой Н. И. Избранные труды. – Т. 1. : Славянская лексикология и семасиология / Н. И. Толстой. – М. : Языки русской культуры, 1997. – С. 378 – 396.
17. Фоянкова О. И. Имя собственное в художественном тексте . – Л. : ЛГУ, 1990. – 104 с.
18. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття / П. П. Чучка. – Ужгород, 1970. – 103 с.

Анотація

У статті описано багатоплановість власної назви в художньому тексті, яка реалізує свої численні можливості відповідно до жанрових особливостей, завдань автора, психологічних та інтелектуальних даних читача.

***Ключові слова:** поетичний ономастикон, літературна ономастика, онім.*

Аннотация

В статье рассматривается многоплановость имени собственного в художественном тексте, реализующего свои возможности в соответствии с жанровыми особенностями, авторскими заданиями, психологическими и интеллектуальными задатками читателя.

***Ключевые слова:** поэтический ономастикон, литературная ономастика, оним.*

Summary

The article deals with the many aspectuality proper names in the work of art which realizes its numerous possibilities in accordance with genre peculiarities of a literary work, author's tasks, psychological and intellectual qualities of the reader.

***Key words:** poetic onomasticon, literary onomastics, onym.*

УДК 81'373.2

Горячок І. В.

Хмельницький національний університет

ПОЕТОНИМИ ЗБІРКИ ПОЕТЕСИ-ПОДОЛЯНКИ О. РАДУШИНСЬКОЇ „СТУКАВ СНІГ...” ЯК ЗАСОБИ ЇЇ СВІТОБАЧЕННЯ

Українська література – це невичерпне джерело, багатюща та перспективна царина, як стверджує Ю. О. Карпенко, для досліджень із літературної ономастики. „Українська класична й сучасна література дає блискучі взірці ономастичної майстерності письменників” – пише науковець [2, с. 3].

І можна впевнено додати, що значиме місце у цьому відведено майстрам слова літератури рідного краю.